

רמב"ם הלכות אישות פרק טו

1

הלכה א

האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה הרי זה א מותר, במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פריה ורביה אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנ' +בראשית א' כ"ח, נח ט' א, נח ט' ז'+ פרו ורבו.

הלכה ב

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו * עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

הלכה ג

מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

הלכה ד

כמה בנים יהיו לאיש ותתקיים מצוה זו בידו זכר ב ונקבה, שנ' +בראשית ה' ב+ זכר ונקבה בראם, היה הבן סריס או שהיתה הבת אילונית לא קיים מצוה.

הלכה ה

נולדו לו ומתו והניחו בנים הרי זה קיים מצות פריה ורביה, בני בנים הרי הם כבנים. במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו באים מזכר ונקבה אף על פי שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו הואיל והם משני בניו הרי קיים מצות פריה ורביה אבל אם היו לו בן ובת ומתו והניח אחד מהן זכר ונקבה עדיין לא קיים מצוה.

הלכה ו

היו לו בנים בגיותו ג ונתגייר הוא והם הרי זה קיים מצוה זו, היו לו בנים והוא עבד ונשתחרר הוא והם לא קיים מצות פריה ורביה עד שיוליד אחר שנשתחרר, שהעבד אין לו יחוס.

הלכה ז

לא ישא אדם עקרה וזקנה ואילונית וקטנה שאינה ראויה לילד אלא אם כן קיים מצות פריה ורביה או שהיתה לו אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה. נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה הרי זה יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד, ואם לא רצה להוציא כופין אותו ומכין אותו בשוט עד שיצא, ואם אמר איני בועלה והריני שוכן עמה בפני עדים כדי שלא אתיחד עמה בין שאמרה היא בין שאמר הוא אין שומעין להן אלא יוציא או ישא אשה הראויה לילד.

הלכה ח

שהתה עשר שנים ד ולא ילדה והרי הוא יורה שכבת זרע כחץ חזקת החולי ממנה ותצא שלא בכתובה ויש לה תוספת, לא תהיה זו פחותה ה מאילונית שלא הכיר בה שיש לה תוספת כמו שיתבאר, ואם אינו יורה כחץ חזקת החולי ממנו בלבד וכשיוצא יתן הכתובה כולה עיקר ותוספת. +/השגת הראב"ד/ שהתה עשר שנים ולא ילדה והרי הוא יורה שכבת זרע כחץ חזקת החולי ממנה ותצא שלא בכתובה. א"א אין לי חלק בדבריו שאין אומרים כן אלא בבעל שלישי אבל בבעל ראשון ושני יש לה כתובה אומ' שמא הוא לא זכה ליבנות ממנה, ואומר אני שיש לה עיקר אבל לא תוספת שיאמר על דעת כן לא תוספת לה. +.

הלכה ט

הוא אומר ממנה נמנע הולד והיא אומרת ממנו נמנע מפני שאינו יורה כחץ היא נאמנת, ויש לו להחרים סתם על מי שטוענת דבר שאינה יודעת אותו בודאי ואחר כך יתן כתובה, ואם אמרה איני יודעת אם ממני אם ממנו אין לה עיקר כתובה כמו שאמרנו, העמד ממון בחזקת בעליו עד שתטעון בודאי שאינו יורה כחץ, ולמה היא נאמנת בטענה זו, מפני שהיא מרגשת אם יורה כחץ אם לא יורה כחץ והוא אינו ו מרגיש.

הלכה י

האשה שבאה לתבוע בעלה לגרשה אחר עשר שנים מפני שלא ילדה והיא אומרת שאינו יורה כחץ שומעין לה, אע"פ שאינה מצווה על פריה ורביה צריכה היא לבנים לזקנותה, וכופין אותו להוציא ויתן ז עיקר כתובה בלבד, שלא כתב לה התוספת על מנת שתצא לרצונה ותטול. +/השגת הראב"ד/ והיא אומרת שאינו יורה כחץ שומעין לה. א"א בבעל ראשון ושני אע"פ שלא אמרה כן. +.

הלכה יא

הלך בסחורה בתוך עשר שנים או שהיה חולה או שהיתה * היא חולה או שהיו חבושין בבית האסורין אין עולה להן אותו זמן מן המנין.

הלכה יב

הפילה מונה מיום שהפילה, אם הפילה וחזרה והפילה שלשה פעמים הוחזקה לנפלים ושמא לא זכה להבנות ממנה ויוצא ויתן ח כתובה.

הלכה יג

הוא אומר הפילה בתוך עשר כדי שישעה עמה והיא אומרת לא הפלתי נאמנת, שאינה מחזקת עצמה בעקרות, הוא אומר הפילה שנים והיא אומרת שלשה נאמנת, שאינה מחזקת עצמה במפלת, ויוצא ויתן כתובה, ובכל זה משביעה שבועת הסת שלא הפילה או שהפילה

שו"ת מהר"ם שיק אבן העזר סימן א

2

נשאלתי אי מתרמי לאיש בן ך' שידוך ומובטח לו אם ימתין עוד איזה שנים יוכל לעשות שידוך יותר הגון. גם אם יעשה שידוך הראשון יש לחוש לו לביטול תורה ויראה. אי מחוייב לעשות דווקא כשהוא בן ך' כדאיתא באהע"ז סי' א' ס"ג. הנה דין זה מתחלק לג' חילוקים. מטעם הראשון הואיל ויהא יכול לעשות לאה"ז שידוך יותר הגון הנה זה תליא בפלפול שכבר פלפל החכ"צ בסי' ק"ו ומסיק שם דבב' מצות אין רשאי להמתין אבל בחדא מצוה בכדי לעשותה יותר משובח ומן המובחר רשאי להמתין. והנה כבר כ' הטורי אבן במגילה דף ו' ע"ב דבחדא מצוה אי ממתין אינו בכלל אין מעבירין על המצות. ואינו אסור רק משום זריזין מקדימין. ומעשים בכל יום דאע"ג דכולן אם עשאן משעלה עמוד השחר יצא. הוותיקון ה' גומרין עם נץ החמה כדאיתא בפ"ק דברכות. וכן בתפילת המנחה סמוך לערב עפ"י קרא יראוך עם שמש ולפני ירח. וכן ק"ל באל"ח סי' תכ"ו כדברי התה"ד סי' ל"ה דיש להמתין עם קידוש הלבנה עד מ"ש:

ונראה לי ראי' לזה דהנה קשיא לי איך נשא יצחק אבינו בן מ' שנה ויעקב אבינו בן פ"ד שנה הלוא ב"נ מצווה על פ"ר עד שעת מתן תורה וזמן פ"ר הוא בן ך' ויותר קשה על אברהם אבינו שהי' הראש לזרוזין ומינ' ילפינן זרוזין מקדימין מצפרא ואיך לא נזדרז ליתן לבנו אשה בזמן מצוותו. והי' אפשר לדחות דעפ"י הדיבור עשאו שידעו שעדיין לא נולדו זיווגם. אמנם דברי המדרש שהביא רש"י ז"ל בחומש על הפסוק אחר הדברים האלה ויגד וגו' שאחרי הרהורי הדברים כו' שהי' אברהם מיצר שלא נשא אשה לבנו וא"כ קשה מתחילה מאי קסבר. ונראה דטעמם דעיקר חפצם הי' להוליד בנים זרע קודש שיקרא בהם שמם ולכך המתינו עד שישתקע רתיחת הדם והמיית הטבע ויתעלו ויתקדשו ביתר שאת ועוז ועז"ז גם בניהם אחריהם יהיו קדושים והגונים. ועד"ז קרא יעקב ליוסף בן זקונים שנולד לו בזקנותו ובקדושתו. ועכ"פ זהו שנראה טעמו של אברהם אבינו עה"ש שהמתין עד שילמדנו ביתר שאת ויתקדש למען יהיו בניו טובים וישרים. איברא דעדיין קשיא דהרי כ' התה"ד דזה דווקא שיהי' לזמן מועט אבל שיהיו לזמן מרובה יש לחוש למיתה ואמרין ביבמות כל שיהיו מצוה לא משהינן וכמו שהאריך שם וא"כ עדיין קשיא על אבותינו. אמנם לאחר העיון לא קשה מידי דזיל בטר טעמא משום חשש מיתה ואבותינו היו בטוחים שלא ימותו כי ה' הבטיח לו כי ביצחק יקרא לך זרע וכן על יעקב נאמר ולאום מלאום יאמץ. א"כ שוב שפיר המתינו. ובוזא א"ש כוונת המדרש הנ"ל דלאחר העקידה וראה אברהם אבינו דאע"ג דהבטיח לו ה' מ"מ הי' אפשרות שימות עפ"י ה' וא"כ שוב הי' לו לחוש למיתה ונתחרט על שלא השיא לבנו אשה ונתבשר לו שנולד זיווגו וא"ש הכל:

ומבואר מזה ראי' גדולה לתה"ד דזמן מועט היינו שיעור ז' ימים וכמו שהוכיח השעה"מ בפ"ד מהלכות סוכה וכן מוכח מדברי תה"ד הנ"ל דרשאי להמתין בכדי לעשות מצוה יותר מן המובחר אבל זמן מרובה אסור ודברי המג"א ר"ס כ"ה סק"ב שכ' שם על הרמ"א שכ' שלא ימתין על הטלית הטעם משום דכל שיהיו מצוה לא משהינן כדאיתא ביבמות וזה תמוה וצ"ע טובא שהרי אנו ק"ל בסי' תכ"ו כתרומת הדשן ומוכח דק"ל דלזמן מועט לא חיישינן למיתה וכמ"ש המג"א בסי' תקס"ח ס"ק י"א. והשעה"מ הקשה עליו שם ולהנ"ל שפיר יש ראי' לדבריו. אמנם לזמן מרובה חוששין וכמו שהקשה המג"א שם בסי' תקס"ח סק"ג:

מיהו נראה דחשש מיתה הוא רק חששא דרבנן דהרי התורה התירה להשהות נדר עד רגל הראשון כמאמר הכתוב ובאת שמה והבאת שמה ודווקא אם מחוייב ועולה לרגל. וא"כ ע"כ לא חיישינן למיתה מה"ת ואי חיישינן לה רק מדרבנן חיישינן לה והנוב"י ח"ר סי' נ"ה ונ"ו בחיל"ד כ' דווסתות דרבנן אבל קודם לווסתה הוא מן התורה דשמא תראה חיישינן כמו שמא ימות ולהנ"ל גם זה רק מדרבנן וכיון דהתירה התורה להמתין עם נדרו לא גזרו רבנן בדבר שהתירה התורה בפירוש וכמ"ש הט"ז ביה"ד סי' קל"ז ולכך כ' לענין נדר להתענות דמותר להמתין עד החורף כן נראה לפי ענ"ד. עכ"פ בנידון שלנו אין היתר לשהות זמן מרובה כדי שיעשה שידוך יותר מן המובחר ושידוך יותר הגון:

אמנם מטעם חשש ביטול תורה שפיר דמי דהרי פסק כן הרמב"ם בפט"ו מה' אישות דאפילו רק חשש וירא שיתבטל מותר לו להתאחר ואם חשקה נפשו בתורה מותר לו לבטל לגמרי והרמב"ם נתן טעם לזה משום דעוסק במצוה פטורים ובאמת טעם זה קשה לי עליו וכי העוסק בתורה יהא פטור מכל מצות האמורות בתורה וכן הקשה בירושלמי פ"ק דשבת סוף הלכה ב' וכי לית לי' לר"ש הלומד ע"מ לעשות וכו' והלומד שלא על מנת לעשות ראוי לו שלא נברא ומה שתי' שם לא שייך כאן והכי מסקינן במ"ק דף ט' ע"ב דמצוה שא"א לעשות על ידי אחרים צריך ומחוייב לבטל מן התורה ולעשות המצוה:

וע"כ צ"ל דפ"ר מקרי אפשר להתקיים דעיקר הטעם למלא ולישב העולם. וזה המתיק ב"ע ביבמות שם בלשונו אפשר לעולם להתקיים ע"י אחרים ולכך ב"ע שחשקה נפשו ולא פסק ומבטל מעולם מד"ת א"צ לבטל מדברי תורה ואינו מחוייב לפסוק מדברי תורה לעולם. אמנם באחרים דלפעמים מבטלין ומפסיקינן וא"כ חל עליהם אז לישא ולכך פסק הרמב"ם דכל זה אם אינו ירא כו' אבל אם ירא שיתבטל ע"ז מדברי תורה שוב בוודאי ת"ת עדיף:

ולפ"ז הכוונה בהרמב"ם כמ"ש הב"ש בסי' א' סק"ה דמותר להתאחר אפילו לעולם עד שיפסק החשש והיראה הנ"ל ושפיר פסק הרמב"ם ולשון העוסק במצוה פטור אינו עיקר הטעם אלא הטעם משום כל חפצין לא ישוו בה דהיינו באפשר ע"י אחרים והב"י בא"ח בסימן ל"ח ר"ל דהרמב"ם לא ס"ל כלל דין העוסק במצוה פטור מן המצוה וקשיא מדברי הרמב"ם הנ"ל ולהנ"ל יש לישב קצת. והמג"א שם כ' דהירושלמי מיירי באפשר לקיים שניהם ושלוש ירושלים הביא להקשות דהא הירושלמי מיירי בתורה ולהנ"ל נראה לפי ענ"ד דתורה שאני ואית בה להקל ולהחמיר באפשר ע"י אחרים חמירא ובא"א קולא. ועיין בסק"י סוס"י תל"א:

אמנם הרא"ש והטור דעתם דרק להתאחר מותר אבל לא לבטל לגמרי. אמנם כל זה בחשש ביטול תורה אבל בחשש ביטול יראה להתדבק עם אנשים שאינם מהוגנים פשיטא דרשאי וחיוב עליו שלא להתדבק עמהם עיין ברמב"ם בפ"ו מדעות להרחיק מעליהם דרכו

שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות תלמוד תורה קונטרס אחרון פרק ג

3

(א) לא ישא כו'. מ"ש הרא"ש דקצבה לאותו לימוד לא ידענא, הנה לפירש"י והרע"ב סוף פ"ה דאבות בפירוש הראשון ובן כ' לרדוף אחרי מזונותיו, הרי הקצבה מפורשת במשנה ה' שנים משנה וה' שנים תלמוד. וכן כתב הרמב"ם בהדיא דיש קצבה לתורה שבע"פ כמ"ש ושליש בתורה שבע"פ כו' ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ כו' ויפנה כל ימיו לגמרא כו'. ולפי שהגמרא (דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו') לפי דעת הרמב"ם אין לה קץ [תכלית דסבירא ליה שהיא להבין דבר מתוך דבר ע"י עיון ופלפול בעמקי ההלכות שזהו ודאי דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו' הילכך אין לו ליבטל ממצות עשה דפרו ורבו בשבילה אלא יש לו לקיים מצוה זו (ג"כ לחזור על תלמודו לעתים) תחלה ואח"כ יעסוק כל ימיו בעיון הגמרא כפי הפנאי שלו. ואף שיהיו רחיים בצוארו ולא יוכל לעסוק בזה הרבה כל כך, כי צריך לו ג"כ לחזור על תלמודו לעתים, הרי בלאו הכי גם כן לא יוכל לירד לתכלית וסוף העיון ופלפול, ועל כן אין לו ליבטל ממצות עשה המוטלת עליו בשביל לימוד שאין לו קץ וסוף.

ומכל מקום אין זו אלא עצת חכמים המורים לאדם דרך ישרה שיבור לו אבל ליכא איסורא כלל במילתא אם חפץ ללמוד תורה כל ימיו ולא לישא אשה כלל כבן עזאי. ואפילו שלא בעיון הגמרא (והפוסקים) ופלפול משום דלאו בר הכי הוא, רק לחזור על תלמודו תמיד, כדמשמע מסתימת לשון הרמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו שכל אדם שחפץ לעשות כבן עזאי אין בידו עון. והטעם פירש שם הרמב"ם תחלה שהעוסק במצוה פטור כו'. ואף שמבטלין תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כדאיתא במ"ק דף ט' ובירושלמי דברכות פ"ק ולית ליה לרשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כו' הלמד שלא לעשות כו', היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואח"כ חוזר לתלמודו, אבל לא להיות רחיים בצוארו שהוא ביטול תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי. ואין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כמו שאינה נדחית בתחלת לימודו של אדם שאמרו ילמוד תורה ואח"כ ישא, ובטל ממצוה זו שנים רבות מאד אחר כ"ף, כל זמן שלומד תורה ע"ש ברמב"ם, וע"כ הטעם משום ידיעת התורה עדיפא ממעשה, דאי משום שיוכל לקיימה אח"כ אטו מי ידע כמה חי, וא"כ הוא הדין אחר שלמד, אם ישכח תלמודו, דדומה לאשה שיוולדת וקוברת. והיינו טעמא דבן עזאי להרמב"ם שלא נשא לעולם משום דלעולם יש לחוש לשכחה כל זמן שאינו עוסק בתלמוד תורה, כמ"ש בהלכות תלמוד תורה עד יום מותו שכל זמן שאינו לומד שוכח ע"ש.

ואפילו בשוכח דבר אחד מתחייב בנפשו ועובר בלאו. והא דלא מנה הרמב"ם לאו זה במנין (המצות) תר"ג (וגם בחיבורו לא הביא איסור לאו זה כלל השנוי בברייתא וגמ' פרק י"א דמנחות), ה"ל משום דס"ל דאזהרה זו דהשמר לך פן תשכח וגו' אינו לאו בפני עצמו אלא השמר דעשה נמי לאו הוא לפ"ד הרמב"ם פ"ד מהלכות תפילין, וה"ל השמר דעשה הוא לפי דעת הרמב"ם, כמ"ש בהדיא עד אימתי חייב לתלמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שאינו עוסק בלימוד הוא שוכח, וא"כ מצות עשה דתלמוד תורה כהלכתה ולא דשכחה הם דבר אחד לפי דעת הרמב"ם. והשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי אפשר דהוי בכלל תקפה עליו משנתו לפי דעת הרמב"ם, וכדתנן שאינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו, וגם אינו עובר כדתניא במנחות שם, והיינו השמר דעשה. אלא דזה דוחק שהרמב"ם יפרש פירוש תקפה שלא כפשוטו כדפרש"י ורע"ב ושאר המפרשים שבמדרש שמואל. ועוד אמאי לטויה רבנן לצייד הרמאי לא יחיה כו'. ואין לומר דאף שאינו עובר בלאו בכהאי גוונא אעפ"כ יש חיוב לזכור ולא לשכוח מקרא דושננתם או מדכתיב ותשכח תורת אלהיך וגו', א"כ סוף סוף הוה ליה להרמב"ם להביא איסור זה בחיבורו. אלא ודאי דסמך על מ"ש וחייב לשלש זמן כו' כדי שלא ישכח דבר כו', דממילא משמע דגם בתחילת לימודו צריך לחזור כל כך שלא ישכח כו', שאל"כ לא יועילו לו אח"כ עתים מזומנים כו' ע"ש, וחייב זה הוא מפי השמועה, ככל דיני תורה שבע"פ. וכמו חיוב לשלש זמן כו', שכן קבלו חכמים ביאור מצות והנהגת הלימוד איש מפי איש (וכמ"ש בהקדמתו בחיבורו שכל המצות שניתנו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנאמר וכו' והמצוה זו פירושה כו' ע"ש), שצריך ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה בכל יום בתחלת לימודו, אע"ג דאל תקרי ושננתם כו' היא אסמכתא בעלמא, וה"ל לאו דהשמר ופן בשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי הוא אסמכתא, לקבלת חכמים איש מפי איש שצריך לזכור כל התורה, וכדכתיב ותשכח תורת וגו', ועיקר הכתוב השמר דעשה הוא כדמסיים ופן יסורו וגו' במסירם מלבו. ומשום הכי לא מנאו במנין תר"ג, כמו שלא מנה לאו דהשמר דעשה גבי תפילין ע"ש. וסמ"ק [סוף סי' ק"ה. ובסי' ט"ו נמשך אחר הסמ"ג] שמנאו ללאו בפני עצמו ס"ל דלאו אסמכתא היא. ומי שאינו חוזר לימודו הרי זה כמסיר מלבו מדאורייתא לסמ"ק, אבל לרמב"ם הוא מקבלת חכמים בע"פ.

אבל אין לומר דהיינו טעמא דבן עזאי דסבירא ליה שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כדקאמר אפשר לעולם שיתקיים כו', דלא קאמר הכי אלא לשואלים שאינו מקיים מה שדורש נאה שהוא ממעט הדמות כו', ולזה אמר שאפשר לעולם כו', לעולם דייקא, שהעולם יוכל להתקיים אבל המצוה אינה מתקיימת ע"י אחרים כי המצוה היא על כל אחד ואחד בפרט, והיא חובת הגוף כסוכה ולולב שצריך להפסיק מתלמוד תורה ולא סגי במה שכל ישראל יושבים בסוכות ורבנן לא פליגי על בן עזאי (לפ"ד הרמב"ם). ומשום הכי הרשות נמונה לכל אדם החפץ לעשות כבן עזאי לפ"ד הרמב"ם. וכן פסק בש"ע אה"ע סי' א'. וגם הרא"ש שכתב כי לא יתכן כו' מודה להרמב"ם דגם עכשיו יכול אדם לעשות כבן עזאי, ומשום הכי פסק כן בש"ע בלי שום חולק, וכוונת הרא"ש היא כדסיים בלשונו שלא מצינו כו' שנפשו חשקה כו', חשקה דייקא, ור"ל מדלא מצינו כן רק בבן עזאי מכלל שאין נכון לעשות כן לכל אדם, אף שאין איסור בדבר, והיינו טעמא משום דכיון שאין נפשו חשקה בתורה כל כך טוב לו יותר לקיים המצוה רבה דפרו ורבו, ואולי יתקיימו שתיהן בידו, ואף אם יהיו רחיים בצוארו ואפשר שלא יוכל לעסוק כראוי ויבא לידי שכחה אין לו לחוש מאחר דאינו עובר בשוכח לאנסו, אלא אם נפשו חשקה ואינו רוצה לשכוח, אע"פ שלא יעבור, הרי ידיעת התורה עדיפא מפריה

קובץ שעורים חלק ב סימן יט

4

(א) כתב מהר"ט בשו"ת חיד"ו סי' מ"ז ז"ל נשאלתי על מי שארס בת קטנה והוא כבן שלשים והיא כבת שש או שבע ונשבע שלא לקדש שום בת ישראל עליה בחייה אי הו"ל כנשבע לבטל את המצוה שצריך להמתין לה עד שתגיע לפירקה שתהא ראויה להריון. תשובה, איברא דודאי ביטול מצוה איכא משעברו עליו עשרים שנה כדאמרינן פ"ק דקידושין עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה וכו' וכתב הרמב"ם ז"ל בפ' ט"ו מהל' אישות כיון שעברו עליו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה ויש לפקפק שמא לא אמרו שאין שבועה חלה על ביטול מצוה אלא כשהמצוה מתבטלת לגמרי וכו' אבל זה הואיל ולבסוף הוא נושא ומקיים מצות פרי' ורביה לא מיקרי ביטול וכי תימא הא אמרינן וכו' לא הנחתי תפילין היום מי איתא בלא אניה אלמא אם אמר שלא אניה תפילין היום מיקרי ביטול מצוה אע"ג דלא מבטל לה למצות תפילין לגמרי איכא למימר דהתם ביטול מצוה איקרי דלכל יומא ויומא איתא למצוה ואפילו אם יניח היום חייב להניח למחר אבל מצות פריה ורביה אחת היא כל ימי חייו ומשקיימה נפטר הימנה הילכך כל שמתעצל בה שיהי מצוה הוא לא ביטול שהרי אם עשה לבסוף קיים את המצוה וכו' ומיהו מאחר שהוא מצווה מעתה הרי הוא מבטל קיום מצוה כמו שמוכיח מלשון הרמב"ם ז"ל שכתב הרי זה עובר ומבטל מצות עשה עכ"ל ולפי מסקנתו דה"ל נשבע לבטל את המצוה וכן הוא שם להלן בדבריו שאם נשבע שלא לישא אפילו שנה אחר עשרים הו"ל נשבע לבטל את המצוה ולא חיילא עכ"ל ולפי"ז צ"ל דגם במצות פ"ו בכל יומא ויומא איתא למצוה אלא דבשעה שיש לו בנים המצוה מתקיימת מאיליה אבל בהיו לו בנים ומתו באמת צריך לקיים המצוה מחדש כמבואר ביבמות דף ס"ב.

(ב) והנה ז"ל הרמב"ם שם ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות עבור אשתו ויבטל מן התורה ה"ז מותר להתאחר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכו' ש בתלמוד תורה עכ"ל ובפ"ק דמועד קטן ד"ט יתבו וקא מיבעיא להו כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציה לא ישו בה הא חפצי שמים ישו בה שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל ת"ת ועסוק במצוה וכתוב כל חפצים לא ישו בה דאפילו חפצי שמים לא ישו בה דמבטל מצוה ועוסק בת"ת כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים ע"כ ומבואר דבמצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים אינו נפטר ממצוה ע"י ת"ת ולא אמרינן בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה וקשה מ"ש הרמב"ם דעוסק במצוה פטור מן המצוה וכו' ש בת"ת דמאי כ"ש הוא זה אדרבא ת"ת גרע לענין זה דהא מצות פריה ורביה היא מצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים וצ"ל דכיון דאיירי הרמב"ם הכא לענין איחור המצוה ולא לענין ביטולה לגמרי מה שאפשר לקיימה ע"י עצמו לאחר זמן ה"ל כאפשר לקיימה ע"י אחרים ובזה שייך לומר גם בת"ת עוסק במצוה פטור ממצוה ומ"ש הרמב"ם "וכ"ש בת"ת" ומאי כ"ש נראה דהא דצריך לבטל מת"ת בשביל קיום מצוה אין הטעם משום דמצות ת"ת נדחית מפני קיום מצוה דהא מצות ת"ת גדולה מכל המצות אלא דכמו שמותר לבטל ת"ת מפני דרך ארץ וכל צרכי אדם ההכרחים ומשום דחייב ת"ת אינו חלה על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו דקרא כתיב ואספת דגנך אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו אז אינו מחויב כלל בתלמוד תורה ה"נ אם הוא צריך לעסוק במצוה לא גרע משאר צרכי האדם שאז אינו מחויב כלל בת"ת אבל במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים וכן אם אפשר לו לקיימה לאחר זמן לא פקעה ממנו מצות ת"ת וכיון דחייבא דת"ת רמי עליה ממילא הוא פטור מן המצוה וכו' ש הוא דמצות ת"ת בשעה שהוא מחויב בה אינה נדחית מפני שום מצוה דהיא חמורה מכל המצות ולפי"ז הרי מוכח מדברי הרמב"ם דבשיהוי מצות פ"ו אין בה משום ביטול מצוה אלא איחור זמן וא"כ אין בזה משום נשבע לבטל את המצוה וכן הוא להדיא בשו"ת רשב"א חלק רביעי סי' צ"א ז"ל שאלת מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע מי מדמינן לה להווא ירושלמי שבועה שלא אוכל מצה וכו' דהכא נמי כיון שלא נשבע שלא ישא לעולם אלא עד זמן ידוע אין זה נשבע לבטל את המצוה. תשובה, שבועה היא חלה דאין זה נשבע לבטל את המצוה דאפשר לקיים זה וזה ולא זו בלבד שאין זמנה בהול אלא אפילו במצוה שזמנה בהול כמילה ביום הח' אם נשבע שלא ימול בבוקר עד ארבע וחמש שעות או שנשבע שלא יאכל מצה שעה ראשונה של לילה מקיים שבועתו ומשתהא עד זמן שנשבע וכו' ש זה שאין זמנו בהול עכ"ל.

(ג) וברמב"ם שם עוד ז"ל מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושוגה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון ע"כ וקשה כיון דהכא איירינן לענין ביטול המצוה לגמרי ולא לענין איחור גרידא א"כ מ"ש פ"ו מכל המצות שא"א לעשותן ע"י אחרים דצריך לבטל מת"ת לקיים המצוה ונראה דבאמת כה"ג אינו פטור ממצות פ"ו אלא דנחשב כאנוס בביטולה וכלשון הרמב"ם "אין בידו עון" והיינו דבן עזאי היה דבוק כ"כ בתורה שלא היה יכול להסיח דעתו ממנה לדבר אחר ודוגמא לזה בזבחים דק"ב אמר רב הא מילתא גמירנא מר' שמעון בן אלעזר בבית הכסא וכו' ופריק מי שריי בבה"כ ומשני לאונסו שאני ועיין בזה בב"י א"ח סי' פ"ה בשם הירושלמי.

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן צא

5

שאלת מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע מי מדמי לה לההוא ירושלמי שהביא הרב ז"ל בהלכות בפסחים שבועה שלא אוכל מצא כו', דהכא נמי כיון שלא נשבע שלא ישא לעולם אלא עד זמן ידוע אין זה נשבע לבטל את המצוה. תשובה שבוע' היא חלה שאין זה נשבע לבטל את המצוה. דאפשר לקיים זה וזה. ולא זו בלבד שאין זמנה בהול אלא אפילו במצוה שזמנה בהול כמילה ביום הח'. אם נשבע שלא ימול בבקר עד ארבע וחמש שעות או שנשבע שלא יאכל מצה שעה ראשונה של לילה מקיים שבועתו משהא עד זמן שנשבע. וכ"ש זה שאין זמנו בהול.

אור שמח הלכות תלמוד תורה פרק א

6

הלכה ב

[ב] א"כ למה נצטווה על בנו כו', להקדים כו', וחייב לשכור מלמד לבנו, ואינו חייב כו' אלא בחנם.

כאן צריך להיות ציון הלכה ג'. ולדעתי יתכן, דפרשה ראשונה בלשון יחיד נאמרה, שהצבור חייבים ללמד בשכר לבני חבריהם, ולכן כל קהל מחוייב לקבוע תלמוד תורה בשכר לשכור מלמדים, שכשמדבר אל כלליות האומה מדבר בלשון יחיד, משום שהקהל מחוייבים לזה מן התורה, ולכן הפליגו בעונש כל עיר שאין תלמוד תורה (שבת קיט, ב) שמחרימין כו', ולא מתקנת יהושע בן גמלא לבד, כן נראה. אעתיק מה שכתבתי בחידושי זה כביר.

ביומא דף י"ט ע"ב, השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר (דברים ו, ז) ודברת בס, והנה נראה דרבא אזיל אם קריאת שמע דרבנן, ומוקי ודברת בס לדברי תורה (ברכות יג, ב), אבל למאי דק"ל דעל ק"ש קאי אין שייך זה לדרוש במ ולא בדברים בטלים, ונראה לי לבאר, דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה, דתורה אחת יהיה לכם כתיב (במדבר טו, כט), וחייב המצוה גבול יש לה, כמו נטילת אתרוג בנינוע בעלמא יצא, רק המדקדקים נושאין אותו כל היום וכי"ב, ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, דלמשל מדת הנקמה (יומא כג, א) כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר (כתובות יז, א) ומלך שמחל כו', ולכך אין זה חוק בפרט שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממון זה שווה לכולם, וכן בגאווה וכי"ב, וכן לפני משורת הדין, ובקור חולים וקבורה וכו', והדברים ארוכים בספרי המחקר.

ונמצא מצוות ת"ת אשר בוודאי אם יבקש האדם טרף ומזון בכ"ז אינו נחשב למפריע מצוות ת"ת, ואספת דגניך כתיב (דברים יא, יד), וכן למשל אדם חלוש המזג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל, ונתן תורת כ"א בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמיתית לזה, לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכז האמיתי של ת"ת, ק"ש בשחרית, ק"ש בערבית, קים והגית בה יומם ולילה (מנחות צט, ב), כיון שלומד קבלת המצווה ואזהרתה בשחרית ובערבית כבר קיים מצוותה, אולם יתר מזה הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו, והיא כמו הסר מן המדות המגונות אשר נפרדו זה מזה, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכלתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להליב נפשו לשקוד על דלתותיה, כאשר הרבו לדבר בזה הספרים הקדושים, ולכן אמר (שמות יח, כ) והזהרת אתה את החוקים ואת התורות, ודבר השווה לכולם והודעת כו' ילכו בה ואת כו' אשר יעשון, שבזה אינו שוה, רק כל אחד לפי מה שהוא אדם. ולכך אמרו בנדרים דף ח' ע"א הא קמ"ל כיון דאי [בעי] פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית משו"ה חייל שבועה עליה, שזה מה שמחוייב ללמוד בכל כוחו אינו מן החוקים הכוללים סוג הישראלי, ואין זה מצווה פרטית, ולכך חייל שבועה עלה, כמו בשבועה שלא אתכבד בקלון חבירו וכי"ב, ואין נוח לי מה שלמד הר"ן שם מהא דדבר דאתי מדרשא חייל שבועה עלה, וכמו חצי שיעור, אשר זה פרטי החוקים המצוים ע"ז כל בני ישראל בלי הבדל כלל, והבן וד"ק.

ובזה יבואר לנו עוד דבר נכון, דזה אם יש מצוה לקיים מבטלין ת"ת, כמו לאכול מצה, לנטול לולב, אפילו לרשב"י (עיין ירושלמי שבת פ"א ה"ב)) וכן לקבוע מזוזה ולעשות ציצית, אבל להכניס עצמו לחיוב, מצוה ת"ת עדיף, דבאמת לימוד הת"ת שוה לכולם, וכל מצוותיה של תורה אינן שווין לדבר אחד מדבריה, ומ"מ מבטלין למצות אלו, דאילו חוקים כוללים כל עם ישראל בחובה אחת מן משה רבינו ע"ה עד הפחות בעם, ומבטלין אותה לחוקים הכוללים, אבל להכניס עצמו לחיובה בוודאי מצות ת"ת עדיף, דהיא חביבה על הקב"ה ביותר, וז"ל, [ודע דמצוות ת"ת הוא מן קרא דושננתם וכמה פסוקים, דאילו פסוק והגית בו יומם ולילה הוא בדברי קבלה].

ומדברי רבינו נראה דהך דקרא ק"ש שחרית וערבית לאו דווקא ק"ש, רק הגדר הוא קביעת זמן ביום ובלילה, וזה לשונו, ואפילו עני כו' חייב לקבוע זמן ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה עכ"ל, ולשמאל פירשה התורה בעצמה גדר החיוב האמיתי המתיחס לכל בלי הבדל, ודברת בס בשכבך ובקומך בד"ת כתיב (ברכות יג, ב), ולענ"ד נראה, דאף למ"ד מצוות אינן צריכין כוונה מ"מ בעי שיהיה יודע בעת קריאתו שמע שזהו דברי תורה ויוצא בה ידי חובת למודה, ולכה"פ מה שלומד דברי תורה צריך לדעת, ולכך אמר רבא מנחות צ"ט ע"ב [אף דסובר מצוות אין צריכות כוונה] מצווה למידענהו לע"ה, שבזה ידעו שלומדים ד"ת, ולענין לצאת בה ידי חובת ת"ת נראה ברור דצריך מן התורה לאמר כל הפרשה של ק"ש [אף דלענין ק"ש סגי בפסוק אחד לדעת רבים, ועיין חינוך] דצריך לאמר חיוב דיני ת"ת ואזהרת למודה, ובפסוק ראשון לא סגי, רק לענין ק"ש דהוא קבלת עול מלכות שמים סגי בפסוק אחד מה"ת.

ובחי' למס' סוכה עמדתי לתמוה לשיטת רש"י (סוכה כה, א ד"ה שלוחי) דהולכי לדבר מצוה ללמוד תורה פטורים מן המצוה מחיוב סוכה, הא אמרו (ירושלמי שבת פ"א ה"ב) מי לא מודה רשב"י דמפסיקין ת"ת לעשות סוכה וליטול לולב, ולית ליה הלומד ע"מ שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ונחה דעתי מדברי הר"י מקורביל בתוס' כתובות דף י"ז ע"א (ד"ה מבטלין) דפי' דשמוש ת"ת גדולה מת"ת, ושמוש פירושו הוא הבנת טעמי המשנה וסברתו הנקרא בשם גמרא, וזה לשון רש"י ברכות מ"ז (ע"ב ד"ה שלא שמש), איזה ע"ה שלא שמש ת"ת, הוא הגמרא התלוי בסברא, שהיו נותנים לדברי משנה טעם, והיו מתאספין ועוסקין יחד, והיא דרך הגמרא כו', והולכין ללמוד תורה, זה שמוש ת"ת.

ומה נעים לפ"ז דברי הירושלמי (שבת פ"א ה"ב) דקאמר רשב"י ורבנן פליגי אם מפסיקין (מי שתורתו אומנתו) לק"ש, דברכות ט, ב) תנא (יתר) מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל דמעיקרא עדיף, רשב"י כדעתיה דמשנה עדיפא מגמרא, א"כ בזמנה הוה